

บทที่ 5

สรุปผลการศึกษาวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

สรุปผลการศึกษาวิจัย

การวิจัยพัฒนาการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ ตำบลบางลูกเสือ อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก เป็นการทดลองใช้โปรแกรมพัฒนาการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ โดยกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่น จำนวน 90 คนแบ่งเป็นกลุ่มทดลอง 45 คน ซึ่งเป็นผู้เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพตำบลบางลูกเสือ อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก และกลุ่มควบคุม 45 คนเป็นผู้เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพตำบลโพธิ์แทน อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก มีวัตถุประสงค์ เพื่อทดลองใช้โปรแกรมพัฒนาการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ ในตำบลบางลูกเสือ อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก และศึกษาผลลัพธ์ภายหลังการใช้โปรแกรมพัฒนาการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย 1)โปรแกรมพัฒนาการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นจากการสังเคราะห์บทเรียนที่มีผู้ดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่นที่ประสบความสำเร็จมาประยุกต์ให้เข้ากับพื้นที่ที่ดำเนินการวิจัยโดยใช้แนวคิดการบริหารจัดการกองทุนที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน 2) เครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถามที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย 6 ส่วน ได้แก่ 2.1) แบบสอบถามข้อมูลทั่วไป 2.2) แบบสอบถามความรู้เรื่องการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ 2.3) แบบสอบถามทัศนคติต่อการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ 2.4) แบบสอบถามการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์กองทุนหลักประกันสุขภาพ 2.5) แบบสอบถามการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงาน /โครงการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคและฟื้นฟูสุขภาพ และ 2.6) แบบสอบถามความพึงพอใจต่อการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ นำเครื่องมือหาความตรงเชิงเนื้อหาและความถูกต้องด้านภาษาโดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน และหาความเที่ยงจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน นำมาทดสอบหาความเชื่อมั่นโดยการคำนวณหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค

โปรแกรมพัฒนาการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ ประกอบด้วยการดำเนินกิจกรรม 3 ครั้ง คือ 1) กิจกรรมสร้างกระบวนการเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการกองทุนหลักประกันสุขภาพ โดยใช้รูปแบบการเสริมพลังอำนาจ เน้นส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วม เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายได้มีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ การแสดงความคิดเห็น การระบุปัญหาและวิเคราะห์ปัญหาอย่างมีวิจารณญาณ มีความเชื่อมั่นในความสามารถของตน ทำให้มีการเปลี่ยนแปลงด้านความรู้และพฤติกรรมที่ถูกต้อง 2) กิจกรรมเวทีชาวบ้านโดยการประชุมประชาคม เพื่อศึกษาชุมชน คัดเลือกกลุ่มเป้าหมาย รับฟังปัญหาและความต้องการของผู้เข้าร่วมกิจกรรม เปิดโอกาสและกระตุ้นให้ผู้เข้าร่วมเวทีแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการดำเนินงานกองทุน รับฟังปัญหาและความต้องการของประชาชน กระตุ้นให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ต่อการดำเนินงานกองทุน ร่วมกันสรุปปัญหาและความต้องการ ตลอดจนเป้าหมายด้านสุขภาพของชุมชน 3) กิจกรรมสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนโดยการจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการเพื่อจัดทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์กองทุนหลักประกันสุขภาพ และจัดทำแผนงาน/โครงการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคและฟื้นฟูสุขภาพ โดยเน้นการสร้าง ความเข้าใจถึงกระบวนการและความสำคัญของการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ และร่วมกำหนดเป้าหมายและแนวทางการดำเนินกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม

ภายหลังการใช้โปรแกรมพัฒนาการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ และเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถามด้านความรู้เรื่องการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ ทศนคติต่อการดำเนินงานกองทุน การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงาน/โครงการกองทุนส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคและฟื้นฟูสุขภาพ และความพึงพอใจต่อการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

ก่อนการทดลองกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุมมีความรู้เรื่องการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ ทศนคติต่อการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์กองทุนหลักประกันสุขภาพ การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงาน/โครงการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคและฟื้นฟูสุขภาพ ตลอดจนความพึงพอใจต่อการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพไม่แตกต่างกัน ($p > .05$) ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ได้ตั้งไว้

ภายหลังการทดลองใช้โปรแกรมพัฒนาการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความรู้อยู่ในระดับสูง โดยกลุ่มทดลองมีความรู้สูงขึ้นกว่าก่อนการทดลองและสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) รวมทั้งมีคะแนนความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความรู้เรื่องการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพสูงกว่า

กลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) ด้านทัศนคติต่อการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ ภายหลังการทดลอง พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีทัศนคติอยู่ในระดับสูง โดยกลุ่มทดลองมีทัศนคติต่อการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพสูงกว่าก่อนการทดลองและสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) และมีคะแนนความแตกต่างของค่าเฉลี่ยทัศนคติต่อการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์กองทุนหลักประกันสุขภาพ ภายหลังการทดลอง พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง โดยกลุ่มทดลองมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์สูงกว่าก่อนการทดลองอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) และสูงกว่ากลุ่มควบคุม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) และมีคะแนนความแตกต่างของค่าเฉลี่ยการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์กองทุนหลักประกันสุขภาพ สูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .001$) ด้านการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงาน/โครงการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคและฟื้นฟูสุขภาพ พบว่าหลังการทดลอง กลุ่มทดลองส่วนใหญ่มีส่วนร่วมอยู่ในระดับปานกลาง โดยกลุ่มทดลองมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงาน/โครงการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคและฟื้นฟูสุขภาพสูงกว่าก่อนการทดลองและสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) และมีคะแนนความแตกต่างของค่าเฉลี่ยการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงาน/โครงการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคและฟื้นฟูสุขภาพสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) ด้านความพึงพอใจต่อการดำเนินงานกองทุนหลังการทดลองพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีความพึงพอใจอยู่ในระดับสูง โดยกลุ่มทดลองมีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพสูงกว่าก่อนการทดลอง และสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) รวมทั้งมีคะแนนความแตกต่างของค่าเฉลี่ยความพึงพอใจต่อการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ($p < .05$) จึงสามารถกล่าวได้ว่าผลการทดลองเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ทุกข้อ

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยตามผลการศึกษา ด้านความรู้เรื่องการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ ทัศนคติต่อการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์และการจัดทำแผนงานโครงการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคและฟื้นฟูสุขภาพ ตลอดจนความพึงพอใจต่อการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ ดังนี้

1. ความรู้เรื่องการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่น

เนื่องจากกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่น เริ่มดำเนินการมาได้ไม่นาน จึงถือว่าเป็นเรื่องใหม่ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพจะต้องมีความรู้ในเรื่องการดำเนินงานกองทุน เพื่อให้การบริหารจัดการกองทุน เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ตรงตามวัตถุประสงค์ที่สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติกำหนดไว้ ผู้ดำเนินการวิจัยจึงต้องการพัฒนาการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ โดยใช้โปรแกรมพัฒนาการดำเนินงานกองทุน จากการดำเนินการวิจัย พบว่าหลังการใช้โปรแกรมพัฒนาการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ ตำบลบางลูกเสือ อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก กลุ่มทดลองมีความเปลี่ยนแปลงด้านความรู้เรื่องการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ โดยมี ค่าคะแนนเฉลี่ยของความรู้เพิ่มขึ้นภายหลังการทดลอง และสูงกว่ากลุ่มควบคุมที่ดำเนินกิจกรรมของกองทุนหลักประกันสุขภาพตามปกติ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติเช่นเดียวกัน

จากการหาค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับความรู้เรื่องการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพของกลุ่มตัวอย่างรายชื่อ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีระดับความรู้ อยู่ในระดับสูง ทั้งนี้อาจเนื่องจากโปรแกรมพัฒนาการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพที่ ผู้วิจัยสร้างขึ้น ได้ส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการกองทุนหลักประกันสุขภาพแก่ ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุน โดยใช้รูปแบบการเสริมพลังอำนาจ เน้นให้ กลุ่มเป้าหมายมีส่วนร่วมในกระบวนการเรียนรู้ เชื่อมั่นในตนเองว่ามีความสามารถที่จะเรียนรู้เรื่อง การดำเนินงานกองทุนได้ ผู้ให้ความรู้มีการสร้างสัมพันธภาพ เน้นการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และกระตุ้นให้ผู้ร่วมเรียนรู้ได้แสดงความคิดเห็น ทั้งในด้านบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการ กองทุน การบริหารจัดการบุคลากรให้เหมาะสมกับงานและความชำนาญ การบริหารจัดการ เงินกองทุน การจัดบริการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคและฟื้นฟูสุขภาพ การควบคุมกำกับติดตาม และประเมินผลการดำเนินงาน การรายงานผลการดำเนินงาน ซึ่งการที่คณะกรรมการกองทุนมี ความรู้ ความเข้าใจเรื่องการบริหารจัดการกองทุนเป็นอย่างดีเป็นหัวใจสำคัญของการดำเนินงาน กองทุนหลักประกันสุขภาพ

ผลการวิจัยดังกล่าวสอดคล้องกับการศึกษาของวาสนา ปินตา (2549) ที่ศึกษา ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน พบว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้ การบริหารกองทุนแต่ละแห่งมีประสิทธิภาพในการดำเนินงานต่างกันคือ ปัจจัยด้านบุคคล ได้แก่ คณะกรรมการกองทุน ซึ่งต้องมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกองทุน บทบาทหน้าที่ของตน รวมถึง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของกองทุน นอกจากนี้ปัจจัยด้านภาวะผู้นำของคณะกรรมการซึ่ง

ต้องมีวิสัยทัศน์ในการวางแผนการทำงานและมีการบริหารงานที่โปร่งใสสามารถตรวจสอบได้มีความสำคัญถึงร้อยละ 93.46 และจากการศึกษาของศักดิ์ชัย พงษ์ไพบูลย์ (2546) ซึ่งศึกษาแนวทางการเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารกองทุนหมู่บ้านศรีบุญเรือง อำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าแนวทางที่จะเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารจัดการกองทุนจะต้องประกอบด้วย 1) การทำความเข้าใจนโยบายและกฎเกณฑ์ของกองทุนที่กำหนดมาจากส่วนกลางให้ชัดเจน 2) การปรับแนวทางการบริหารกองทุนให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของชุมชน 3) การแบ่งหน้าที่ให้เหมาะสมกับประสบการณ์และความสามารถของคณะกรรมการ 4) การเพิ่มความรู้และทักษะที่จำเป็นเพื่อพัฒนาการดำเนินงานของคณะกรรมการ 5) มีมาตรการในการกระตุ้นให้คณะกรรมการเข้าร่วมประชุมประจำทุกเดือน 6) มีการจัดบันทึกการประชุมเพื่อใช้อ้างอิงในการจัดทำแผน 7) กำหนดแนวทางการทำงานเป็นการเรียนรู้แบบค่อยเป็นค่อยไป

จากการศึกษาของเกศสุดา ปินไชย (2548) ซึ่งศึกษาแนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านหนองโปลา อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า แนวทางการพัฒนาการบริหารจัดการกองทุน ควรมีดังนี้ 1) การจัดสรรและปรับบทบาทหน้าที่ของคณะกรรมการให้สอดคล้องกับความสามารถและประสบการณ์เดิม 2) มีการปรับใช้แนวทางการบริหารจัดการสมัยใหม่กับเงื่อนไขของชาวบ้าน 3) มีการเพิ่มความรู้และทักษะด้านการบริหารจัดการกองทุนให้คณะกรรมการกองทุน 4) มีผู้มีความรู้ภายนอกชุมชนมาให้ความรู้ 5) มีการจัดบันทึกการประชุมเพื่อใช้อ้างอิงในการจัดทำแผน 6) กำหนดแนวทางการทำงานเป็นการเรียนรู้แบบค่อยเป็นค่อยไป ซึ่งวาสนา ปินตา (2549) ได้กล่าวว่า อุปสรรคในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้าน ได้แก่คณะกรรมการขาดความรู้ในทางการทำบัญชีกองทุน คณะกรรมการมีภาระหน้าที่ประจำ ทำให้เกิดความล่าช้าในการจัดทำเอกสารต่างๆ และจากการศึกษาของปานทอง สุ่มมาตย์ (2547, น. 77) ซึ่งศึกษาการบริหารโครงการเชิงบูรณาการกองทุนหมู่บ้านในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่ากลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติในทางบวกต่อการจัดตั้งกองทุน แต่จากการที่ประชาชนขาดความรู้ ความเข้าใจในระยะเริ่มแรกทำให้มีความยากลำบากในการบริหารจัดการในระยะต่อมา รวมทั้งการศึกษาของนิพนธ์ ดิขวงษ์ (2546, น. 63) ซึ่งได้ศึกษาการบริหารกองทุนหมู่บ้านในเขตอำเภอเมืองลีน อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าการรับฟังความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ในชุมชน สามารถสร้างระบบความรับผิดชอบร่วมกัน และยังสามารถสร้างกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชนในการแก้ปัญหาเพื่อให้สามารถพึ่งตนเองได้ คิดเป็นร้อยละ 100

นอกจากนี้การที่ผู้วิจัยยังส่งเสริมให้กลุ่มตัวอย่าง ร่วมกันสรุปแนวทางการดำเนินงาน กองทุนหลักประกันสุขภาพของตนเอง เพื่อให้เป็นแนวทางการดำเนินงานร่วมกัน รวมทั้งสรุป กระบวนการส่งเสริมความรู้เรื่องการบริหารจัดการกองทุนหลักประกันสุขภาพ เพื่อให้เกิด บรรยากาศที่ดีในการเรียนรู้ ทำให้ทุกคนสามารถมองภาพชุมชนของตนได้ และร่วมกันหาแนวทาง บริหารกองทุนหลักประกันสุขภาพให้เกิดประโยชน์สูงสุดแก่ชุมชน มีความเชื่อมั่นว่าตนเองและ คณะกรรมการกองทุนทุกคนสามารถบริหารจัดการกองทุนให้เกิดประสิทธิภาพและยั่งยืนได้ เป็นไปตามทฤษฎีการเพิ่มพลังอำนาจ (Empowerment)

2. ทักษะคิดต่อการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ

การบริหารจัดการกองทุนให้มีประสิทธิภาพนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุนจะต้องมีความเข้าใจและให้การยอมรับนโยบายการดำเนินงานกองทุน เพื่อสนับสนุนให้เกิดการบริหารจัดการกองทุนที่มีประสิทธิภาพได้ ซึ่งจากการวิจัย พบว่าภายหลัง การทดลองกลุ่มทดลองมีทัศนคติต่อการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพเพิ่มขึ้น และสูงกว่า กลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งกล่าวได้ว่าการที่กลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติที่ดีต่อ การดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพนั้น ได้แสดงถึงการให้การยอมรับแนวความคิดและ แนวทางการปฏิบัติร่วมกัน ทำให้กลุ่มมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งจะส่งผลต่อการแสดง พฤติกรรม เช่น การให้ความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ของกองทุนหลักประกันสุขภาพ (สุภาพรณ ไกรฤกษ์, 2548) จากการศึกษาของปานทอง สุ่มมาตย์ (2547, น. 77) ซึ่งศึกษา การบริหารโครงการเชิงบูรณาการกองทุนหมู่บ้านในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าเงื่อนไขความสำเร็จในการบริหารกองทุนมีปัจจัยสำคัญที่สุด คือ ปัจจัยเรื่องคน กองทุน ไม่สามารถสำเร็จได้หากขาดความรู้สึกสำนึกในความเป็นส่วนหนึ่งของประชาชน

จากการสังเกตพฤติกรรมกลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมโปรแกรมพัฒนาการดำเนินงาน กองทุนหลักประกันสุขภาพ จำนวน 3 ครั้ง โดยครั้งที่ 1 เป็นกิจกรรมส่งเสริมกระบวนการเรียนรู้ เรื่องการบริหารจัดการกองทุนหลักประกันสุขภาพ ซึ่งมีผู้เข้าร่วมกิจกรรม จำนวน 45 คน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่รู้จักกันมาก่อน เมื่อดำเนินกิจกรรมโดยการสร้างสัมพันธจึงทำให้ กลุ่มตัวอย่าง มีความคุ้นเคยกันเพิ่มขึ้น สังเกตได้จากกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่กล้าแสดง ความคิดเห็น เล่าประสบการณ์ มีคำถามต่อเนื่องและแสดงความพึงพอใจในคำตอบตลอดการ ประชุม การดำเนินกิจกรรมในครั้งที่ 2 เป็นกิจกรรมเวทีชาวบ้านซึ่งใช้กระบวนการประชุมประชาคม

ร่วมกับองค์การบริหารส่วนตำบลบางลูกเสือ จำนวน 12 หมู่บ้าน ในลักษณะบูรณาการกิจกรรมขององค์การบริหารส่วนตำบล ร่วมกับหน่วยบริการสาธารณสุขในพื้นที่ โดยองค์การบริหารส่วนตำบลออกมารับเรื่องร้องทุกข์ด้านคุณภาพชีวิต ส่วนหน่วยบริการสาธารณสุขออกตรวจคัดกรองสุขภาพประชาชนและให้คำปรึกษาด้านปัญหาสุขภาพ ร่วมกับการประชุมประชาคม มีการนัดพบกันเป็นจุดใหญ่ๆ หมู่บ้านใดเล็กก็นัดรวมกับหมู่บ้านอื่น โดยยึดความสะดวกของประชาชนเป็นหลัก ดำเนินการทั้งในเวลาราชการและนอกเวลาราชการ จึงทำให้ได้รับความร่วมมือจากประชาชนแต่ละหมู่บ้านเป็นอย่างดี ผลการประชุมประชาคม พบว่าประชาชนรับรู้ข้อมูลด้านสุขภาพจากเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ร่วมเสนอปัญหาสุขภาพของตนเอง ครอบครัวและชุมชน รวมทั้งเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาและวางแผนดำเนินงานกองทุน เช่น ควรดำเนินกิจกรรมดูแลสุขภาพในปัญหาที่สำคัญก่อน หรือต้องการให้จัดบริการเพิ่มเติมจากที่สถานบริการมีอยู่แล้ว เช่น บริการทันตกรรม กายภาพบำบัด รถรับส่งยามเจ็บป่วยฉุกเฉิน เป็นต้น การดำเนินกิจกรรมเวทีชาวบ้านจึงเป็นส่วนที่สำคัญ ทำให้สามารถรับรู้ปัญหาและความต้องการที่แท้จริงจากประชาชน รวมทั้งข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการวางแผนดูแลสุขภาพประชาชนโดยรวม ในครั้งที่ 3 เป็นการประชุมเชิงปฏิบัติการส่งเสริมความรู้และฝึกทักษะการทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ ร่วมกับการจัดทำแผนงาน/โครงการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคและฟื้นฟูสุขภาพ ซึ่งมีกลุ่มเป้าหมายรวมกิจกรรม 50 คน เนื่องจากแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์เป็นเรื่องใหม่สำหรับชุมชน มีความจำเป็นที่ต้องทำความเข้าใจ ผู้ที่นั่งด้านหลังจะไม่เสนอความคิดเห็นหรือมีส่วนร่วมใดๆ จึงต้องใช้กิจกรรมนันทนาการปรับการนั่งให้ผู้เข้าร่วมประชุมสามารถมองเห็นกันหมดเพื่อกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมอย่างทั่วถึงกัน ทำให้ได้รับความสนใจจากผู้เข้าร่วมประชุมเพิ่มขึ้น เมื่อจัดทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์เสร็จ มีการเว้นระยะการประชุมออกไป 2 วันเพื่อให้ผู้เข้าร่วมประชุมได้มีโอกาสปฏิบัติภารกิจส่วนตัว แล้วจึงประชุมจัดทำแผนงาน/โครงการอีก 1 วัน การประชุมไม่ต่อเนื่องทุกวัน ทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมสามารถเข้าร่วมประชุมได้ครบ ทั้ง 2 กิจกรรม

3. การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์กองทุนหลักประกันสุขภาพ

แผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ เป็นเครื่องมือสำคัญที่สำนักงานหลักประกันสุขภาพแห่งชาติใช้เชื่อมโยงกับกิจการขององค์การบริหารส่วนท้องถิ่นเพื่อให้เกิดระบบสร้างเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคและฟื้นฟูสุขภาพ กับการสร้างหลักประกันสุขภาพร่วมกัน ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน ซึ่งการจัดทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์กองทุนหลักประกันสุขภาพ จำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุน เพื่อระดมข้อมูล

ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะ รวมทั้งร่วมวางแผนจัดการสุขภาพให้ตรงกับปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ซึ่งภายหลังการใช้โปรแกรมพัฒนาการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพพบว่าของกลุ่มทดลองมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์สูงกว่าก่อนการทดลอง และสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

การที่กลุ่มตัวอย่างได้เรียนรู้ และมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการ จนสามารถแสดงบทบาทของตนได้อย่างถูกต้องและเหมาะสมนั้น ต้องมีการพัฒนากลไกบริหารจัดการยุทธศาสตร์เพื่อนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในทิศทางที่จะทำให้เกิดความเข้มแข็งของภาคประชาชน แผนที่ยุทธศาสตร์จึงมีประโยชน์ในการกำหนดจุดมุ่งหมายปลายทาง ตลอดจนกระบวนการเพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ต้องการ ทำให้เกิดการเชื่อมโยงสอดประสานปฏิบัติการของหน่วยงาน/องค์กรต่างๆ กับประชาชน ตลอดจนสามารถประยุกต์กับระดับต่างๆ ตั้งแต่ระดับชุมชนจนถึงระดับนโยบายได้ จากการประชุมเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ในตำบลบางลูกเสือ พบว่ากระบวนการถ่ายทอดความรู้และทักษะการจัดทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ได้รับความสนใจ สามารถสร้างกระแสและทำให้กลุ่มตัวอย่างมีความรู้ได้ในระดับหนึ่ง ด้วยจุดแข็งที่ใช้การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม กลุ่มตัวอย่างสามารถรับรู้เรื่องการจัดทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ได้ และมีความเข้าใจเป็นส่วนใหญ่มาก

การจัดทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ จึงเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างรากฐานที่เข้มแข็งของชุมชนมีศักยภาพ ที่จะส่งผลให้เกิดการบริหารจัดการที่ดี ทำให้ภาคีเครือข่ายมีความเข้มแข็งและท้ายที่สุดประชาชนจะสามารถเฝ้าระวังและจัดการกับปัญหาสุขภาพของตนเองได้ ซึ่งถือว่าเป็นหัวใจของการพัฒนาสุขภาพ (อมร นนทสุต, 2552)

4. การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงาน/โครงการส่งเสริมสุขภาพป้องกันโรคและฟื้นฟูสุขภาพ

การจัดทำแผนงาน/โครงการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคและฟื้นฟูสุขภาพมีส่วนสำคัญต่อการจัดบริการสุขภาพให้ตรงตามสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชน จึงต้องให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ มีบทบาทในการมีส่วนร่วม ตั้งแต่กระบวนการแสดงความคิดเห็นและร่วมจัดทำแผนงาน/โครงการ ซึ่งภายหลังการทดลองใช้โปรแกรมพัฒนาการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ พบว่ากลุ่มทดลองมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงานโครงการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคและฟื้นฟูสุขภาพสูงกว่าก่อนการทดลอง และสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

การที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ มีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงาน/โครงการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคและฟื้นฟูสุขภาพเพิ่มขึ้นสืบเนื่องมาจากการที่ผู้วิจัยได้ดำเนินกิจกรรม 2 ส่วนด้วยกัน คือ เริ่มจากการเตรียมความพร้อมแก่ชุมชนก่อนการจัดทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์และจัดทำแผนงาน/โครงการส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรค โดยการจัดกิจกรรมเวทีชาวบ้านเพื่อชี้แจงวัตถุประสงค์และประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับจากการมีกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่นในพื้นที่ โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็น เสนอปัญหาสุขภาพ และความต้องการตลอดจนแสดงเป้าหมายการมีสุขภาพดีของชุมชน รวมทั้งข้อเสนอแนะต่อการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่นก่อนการจัดกิจกรรมสัมมนาเชิงปฏิบัติการจัดทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์และการจัดทำแผนงาน/โครงการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคและฟื้นฟูสุขภาพ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของนิพนธ์ดิชวงษ์ (2546, น. 62) ซึ่งได้ศึกษาการบริหารกองทุนหมู่บ้านในเขตอำเภอเมืองเด่น อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าประชากรร้อยละ 94.7 เห็นว่าการจัดทำแผนดำเนินการเพื่อรองรับการทำงานของคณะกรรมการกองทุน เป็นการแสดงว่าคณะกรรมการส่วนใหญ่เห็นความสำคัญของการวางแผนการทำงาน เพื่อให้งานมีประสิทธิภาพและความคล่องตัวในการทำงาน และจากการศึกษาของ พงศ์ธร ใจมนต์ (2548) ซึ่งได้ศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติตำบลหัวเสือ อำเภอแม่ทะ จังหวัดลำปาง พบว่าการบริหารจัดการกองทุนหมู่บ้านประชาชนมีส่วนร่วมในการดำเนินงานในระดับมาก ทำให้ได้รับความร่วมมือในการดำเนินกิจกรรมในระดับมากเช่นเดียวกัน

ซึ่งอาจสรุปได้ว่าส่วนสำคัญที่จะทำให้กองทุนล้มเหลวหรือประสบความสำเร็จ คือ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการ เพราะระดับการมีส่วนร่วมมีผลต่อความรู้ความเข้าใจ ทั้งในแนวคิด อุดมการณ์ ระเบียบกฎเกณฑ์ ข้อบังคับและวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งกองทุน รวมทั้งการพัฒนาเติบโตเป็นกองทุนที่ยั่งยืนต่อไป และจากการดำเนินกิจกรรมโปรแกรมพัฒนาการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพที่ผู้ศึกษาสร้างขึ้นได้เน้นกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกกิจกรรม ตั้งแต่ร่วมคิด ตัดสินใจ ร่วมวางแผนการดำเนินงาน ร่วมรับผิดชอบ ร่วมรับประโยชน์จากการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ ซึ่งกระบวนการมีส่วนร่วมในแต่ละเรื่องนั้นมีความสำคัญในการสร้างแรงจูงใจและเสริมแรงในการดำเนินงาน

5. ความพึงพอใจต่อการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ

ความพึงพอใจเป็นระดับความรู้สึกภายหลังจากได้รับบริการของบุคคล เปรียบเทียบระหว่างการรับรู้ต่อการปฏิบัติงานของผู้ให้บริการต่อการให้บริการตรงกับความคาดหวังของผู้รับบริการ (ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, 2541) การดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุนได้ศึกษาตั้งแต่การจัดตั้งกองทุนหลักประกันสุขภาพในระดับท้องถิ่น การสนับสนุนงบประมาณ การดำเนินงานและการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานกองทุน ภายหลังจากทดลองใช้โปรแกรมพัฒนาการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ พบว่ากลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ มีระดับความพึงพอใจอยู่ในระดับสูง ในกลุ่มทดลองมีคะแนนเฉลี่ยความพึงพอใจต่อการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพสูงขึ้นภายหลังจากทดลอง และสูงกว่ากลุ่มควบคุมอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของ ศรีนพร จำเนียรพรหม (2551) ที่ศึกษาความรู้ในการปฏิบัติงานของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้าน ความรู้และความพึงพอใจของสมาชิกกองทุนหมู่บ้านในอำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครปฐม พบว่าความพึงพอใจต่อการปฏิบัติงานของคณะกรรมการกองทุนหมู่บ้านอยู่ในระดับสูง เนื่องจากทำให้สมาชิกกองทุนมีความสุข และเป็นไปตามนโยบายของรัฐบาล และสอดคล้องกับการศึกษาของกรรณิการ์ สุปรภาการ (2547) ซึ่งได้ศึกษาความพึงพอใจของประชาชนอำเภอสารภี จังหวัดเชียงใหม่ต่อนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองแห่งชาติ พบว่าประชาชนมีระดับความพึงพอใจต่อนโยบายกองทุนหมู่บ้าน และการมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมกองทุนอยู่ในระดับสูง ซึ่งหมายถึงนโยบายมีประสิทธิภาพสามารถแก้ไขปัญหาของประชาชนได้ และสอดคล้องกับการศึกษาของปานทอง สุ่มมาตย์ (2547) ซึ่งได้ศึกษาการบริหารโครงการกองทุนหมู่บ้านในเขตอำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าการบริหารกองทุนที่ประสบความสำเร็จมักมีการบริหารจัดการโดยคำนึงถึงประโยชน์ต่อส่วนรวม บริหารจัดการโดยเน้นความโปร่งใส เปิดเผยข้อมูลการบริหารให้สมาชิกได้รับรู้อย่างสม่ำเสมอ ทำให้ทุกฝ่ายเกิดความพึงพอใจ ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดี การส่งเสริมการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน การแลกเปลี่ยนประสบการณ์ การปรับเปลี่ยนวิธีการดำเนินงานส่งผลให้เกิดวิธีการดำเนินงานที่เหมาะสมกับชุมชนของตน แต่ไม่สอดคล้องกับผลการศึกษาศึกษาของดิษพงศ์ เจริญชาติศรี (2547) ที่ทำการศึกษาเรื่องความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อนโยบายกองทุนหมู่บ้านและชุมชนเมืองในอำเภอกะทู้มแบน จังหวัดสมุทรสาคร พบว่าประชาชนมีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานกองทุนของคณะกรรมการกองทุนและชุมชนเมืองอยู่ในระดับปานกลาง

จากผลการศึกษาพบว่า โปรแกรมพัฒนาการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ ตำบลบางลูกเสือ อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก ส่งเสริมให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพมีความรู้เรื่องการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ มีทัศนคติต่อการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ มีส่วนร่วมและมีทักษะในการจัดทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ซึ่งเป็นเครื่องมือที่เป็นกลยุทธ์สำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ และมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนงาน/โครงการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคและฟื้นฟูสุขภาพตลอดจนมีความพึงพอใจต่อการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพเพิ่มขึ้น เนื่องโปรแกรมพัฒนาการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพใช้รูปแบบการเพิ่มพลังอำนาจให้กับบุคคล เน้นกระบวนการส่งเสริมการมีส่วนร่วม ทำให้กลุ่มตัวอย่างเกิดความเชื่อมั่นในความสามารถของตนเองในการเปลี่ยนแปลงความรู้และพฤติกรรม มีความรู้สึกเป็นเจ้าของกองทุน และเชื่อมั่นว่าตนเองสามารถผลักดันให้การดำเนินงานกองทุนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพได้

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการวิจัยในครั้งนี้ เป็นการทดลองใช้โปรแกรมพัฒนาการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะเพื่อนำสู่ไปพัฒนาการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่น มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ด้านการส่งเสริมบวกรเรียนรู้กองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่น

1.1 การส่งเสริมความรู้ควรให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ และมีลักษณะการสื่อสารสองทางระหว่างผู้ให้ความรู้และผู้รับความรู้

1.2 ผู้ให้ความรู้ควรมีทักษะการสื่อสารที่ดี สามารถสร้างแรงจูงใจและสร้างบรรยากาศต่อการเรียนรู้ได้

1.3 ผู้ให้ความรู้ต้องศึกษากลุ่มเป้าหมายก่อน โดยคัดเลือกกลุ่มเป้าหมายที่มีความสนใจและมีความพร้อมในการเรียนรู้

2. ด้านการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วม

2.1 ควรมีการศึกษาวิถีชุมชน ปฏิทินชุมชนเพื่อการเข้าถึงชุมชนและเปิดโอกาสให้ประชาชน มีส่วนร่วมในทุกกระบวนการได้

2.2 การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมควรมีกิจกรรมสร้างสัมพันธภาพที่ดีระหว่างกลุ่ม เพื่อเป็นแรงจูงใจให้กลุ่มเป้าหมายกล้าแสดงออกทางความคิดและการกระทำ

3. การจัดทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์

3.1 เนื้อหาเรื่องการทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์ เข้าใจยากในระดับประชาชนทั่วไป ควรมีการปรับเนื้อหาให้สามารถทำความเข้าใจได้ง่ายในระดับประชาชน

3.2 ควรมีการเว้นระยะการประชุม/อบรมการจัดทำแผนที่ทางเดินยุทธศาสตร์เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเข้าร่วมกิจกรรมได้ตลอดหลักสูตร

ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยติดตามความยั่งยืน ของการดำเนินงานกองทุนหลักประกันสุขภาพ ภายหลังการใช้โปรแกรม โดยใช้เวลาศึกษาอย่างน้อย 1 ปี เนื่องจากการดำเนินกิจกรรมตามแผนงาน/โครงการส่งเสริมสุขภาพ ป้องกันโรคและฟื้นฟูสุขภาพและการบริหารจัดการกองทุน ยังไม่เกิดผลในระยะเวลาสั้น

2. ควรมีการศึกษาวิจัยในลักษณะเดียวกันในพื้นที่อื่น เพื่อขยายผลการศึกษาให้เกิดประโยชน์ในบริหารจัดการกองทุนหลักประกันสุขภาพระดับท้องถิ่นให้ดียิ่งขึ้น